

Михаил Гаврилович

НИСКАЯ РОТСКАЯ

La hanul lui Gorăscu Haramin

EDITURA
NSA

CUPRINS

I – La hanul lui Gorașcu Haramin	5
II – Sfat în doi și întâlnire cu mai mulți	19
III – Popas la apa Moldovei	27
IV – Casa mazilulu	35
V – Presvitera Olimbiada	43
VI – Vorbe, la casa logofătului Iorgu	57
VII – Povești vechi	69
VIII – Vâنătoare sub piscul Bourei	77
IX – Badea Ghiță și căpitanca	87
X – Nicoară Potcoavă și visurile nepoatei	97
XI – Județul lui Alexandru mezinul	107
XII – Ospăț de plecare	117
XIII – Sfat de drum	127
XIV – Mănăstirea cea din pustie	139
XV – Curtea lui Iurg	147
XVI – La Șiret și la Prut	157
XVII – Căprioara	169
XVIII – Răzăși moldoven	179
XIX – Solia căpitanului Negrea	187
XX – Mezin cel viteaz	199
XXI – Amintiri de la apa Moldovei	211

XXII – Domnia sa Roman Barbă-Roșă	221
XXIII – Cubi Lubiș filosof	233
XXIV – La Zid Negru	247
XXV – Moș Elisei Pokotilo	257
XXVI – Nălucire	267
XXVII – Vânătoare de cai sălbatici	277
XVIII – Carte de la Olimbiada presvitera	287
XXIX – Ostroveni	299
XXX – Cigala	309
XXXI – Steaua cu coadă și alte semne	319
XXXII – Boierul de la Iampol	331
XXXIII – Sotniile trec Nistrul	345
XXXIV – La scaunul țării Moldovei	357
XXXV – Temelii ale puterii domnești	367
XXXVI – Divan de judecată	379
XXXVII – Prietinul și cumâtrul Neculai Strămurare	387
XXXVIII – Aici, la cartea veche	397
XXXIX – Istorisirea cumâtrului Neculai	411
 Postfață	421
Cronologie	425
Activitate politică.....	443

Le la adormirea bătrânului Ștefan-Voievod, părintele Moldovei, trecuseră șaptezeci și doi de ani. Urgii felurite se abătuseră asupra țării: foametea și ciuma se dovedeau tot aşa de cumplite cât și războaiele pentru stăpânirea țării. Ca și cu un veac mai nainte, se perindaseră feciori legiuiri ori copii din flori ai Domniei, care râvneau să ia puterea, stârnind tăieri, pustiuri și pojariuri¹, cu ajutor de la munteni, leși² ori tătari, și gloabele³ le plăteau bieții pământeni. Aceștia de mult scorniseră vorba potrivită pentru asemenea împrejurări despre schimbarea domnilor și bucuria nebunilor. Sărăciți și prigoniți de poghiazuri⁴ și bulucuri⁵ de pradă, se îngrețoșau și moldovenii de asemenea viață; puneau și ei mâna pe sabie și se amestecau în războaiele timpului. Ajutau la ieșirea în asemenea treburi și asupririle cnejilor care își sporeau tot mai mult lăcomia de a apuca silnic ocinile⁶ răzășilor și storceau fără nici o cumpătare pe țaranii plugari.

¹ Foc mare; incendi.

² Vechiul nume al polonezilor.

³ Amendă, penalitate, penalizare.

⁴ Unitate militară trimisă într-o țară străină ca să prade; ceată de jefuitori.

⁵ Ceată de oameni înarmați.

⁶ Bucată de pământ stăpânită cu drept ereditar.

În acea vreme s-a stârnit o altă zicală a norodului:

Lăcomia

Vinde neamul și moșia.

Cătră sfârșitul primăverii anului 1576, la hanul lui Gorașcu, poreclit Haramin, se găsea, ca într-o zi de sărbătoare ca aceea a Rusaliilor, adunare de oameni în trecere.

Hanul lui Haramin se afla aşezat la o răspântene de drumuri care apucau spre Roman și Piatra, spre Baia, spre valea Siretului și scaunul țării. La Tuchilați, unde era și pod pe săici la apa Moldovei, fusese în acea zi iarmaroc; și unii dintre oamenii de prin sate făcuseră popas la Gorașcu Haramin, în calea întoarcerii; deshămaseră caii de la căruțe și stăteau la sfat, unii în soarele amiezii, alții sub niște nuci vechi ce împodobeau dâmbul oblu de la cotitură. Hanul, care era în același timp și cinstită crâșmă, fusese bine adăpostit și dinspre miezul nopții și dinspre răsărit: îl durase, din bărne și vălătuci, bunicul lui Gorașcu – unul popa Ilie. Îi mai zicea Popa-lui-Vodă, pentru că ieșise c-o bute de vin în calea alaiului lui Ștefan-Voievod și-o închinase Măriei sale și curtenilor săi. Atunci Măria sa i-a mulțumit zâmbind și l-a bătut pe spate. Gorașcu Haramin se fudulea că seamănă la vrednicia băuturii cu bunicul său Popa-lui-Vodă.

În adunare petreceau, cu minciuni înțelepte culese de la iarmaroc, vreo zece-doisprezece gospodari; și, pe lângă minciuni înțelepte fără de care nu poate fi Divan în țara Moldovei, nu uitau să-și împărtășească veștile din primăvara aceea despre năcazurile țării, pomenind și patimile din altă vară ale lui Ion-Vodă, cel ce se prăpădise în războiul cu ismailiții⁷.

Gorașcu Haramin închinase a treia oară ulcica lui cu vin acru, vârsând încă o picătură întru pomenirea Voievodului Ion. Picăturile închinate i se prelingeau pe barbă și apoi în sân pe pântece, căci era un bătrân mare, spătos și gros. La a treia închinare, cu picăturile de vin i s-au prelins și lacrimile aducerii-aminte. Gospodarii l-au împresurat și au ridicat spre el ulcelele de lut.

⁷ Membru al unei secte de musulmani șiști caracterizată printr-un fanatism extrem.

Moș Leonte Spănu de la Miroslăvești, ștergându-și cu mânera ochii înroșită de alean și obrazul uscățiv, a gângăvit cu jale:

— Maria sa Ion-Vodă a fo-fost Domnitorul norodului. Dumnezeu să-l ierte pentru câte va fi păcatuit; că multor asupriți le-a dat carte dreaptă de judecată și pe mulți sărimani a miluit. Un an și nouă luni s-au petrecut de la pieirea lui. Îl mai pomenesc popi la biserici ferite.

— Numai la domnia lui Ștefan-Voievod a fost tot astfel, s-a împieptosat, foindu-se cu mărire, Haramin. Sabia lui Vodă a ocrotit pe mișei. Dar eu aş putea spune cu dreptate că a lui Ion-Vodă sabie a tăiat mai mulți boieri decât a bătrânului. Căci în vremea bătrânului, boierii n-au cutezat să facă atâtea blăstămății câte se văd săvârșindu-se în zilele noastre.

— De-drept, drept cuvânt, a gângăvit mazilul de la Miroslăvești.

— Bun și drept! au încuviațat alți gospodari trăitori pe lângă apa Moldovei.

Savu Frăsinel de la Mișești a bătut cu talpa ciubotei în pământ. Pe cât era de mic și de tupilat, pe atât mai tare i se zbârlise ariciul bărbii pe care îl tușina⁸ baba Cireașa în fiecare săptămână.

— De aceea mi s-au dus în pribegie doi feciori ce-am avut! Se mai afla pe lume un capăt de răzăsie din partea bătrânului nostru Ipate. Și toți ceilalți răzăși Ipătești fiind împresurați și călați de cneazul Bârlădeanu, vornicul lui Petru-Vodă, numai eu am stat în picioare. Și când a venit și asupra mea cneazul Ursu Bârlădeanu cu poruncă și călărași de la vornicie ca să mă scoată din ocina părintească, feciorii mei Gavril și Naftanail au ieșit la codru. Toată lumea știe de pătimirea mea. Și plângerea baba mea Cireașa de câte ori își aducea aminte că feciorii noștri trăiseră împăcați în pământul rămas de la bătrânul nostru Ipate, iar acumă umblă prin lume căstigându-și pânea cu baltagul. Amară pâne în țară străină, oameni buni. Ș-au umblat ei, în vremea lui Bogdanuț-Vodă, să-l răpuie cu puterea pe cneaz; dar erau să-și piardă capetele. Până ce, iaca, a adus Dumnezeu stăpânitor în țara Moldovei pe Ion-Vodă al nostru; el ne-a fost frate; la dânsul am găsit ascultare. S-au sculat feciorii mei și l-au părât pe Bârlădeanu, și ne-a venit poruncă să ne ducem tot satul la Domnie; și ne-am înfățișat la scaunul lui Ion-Vodă toți Ipăteștii. Așa că a ieșit pentru

⁸ A tunde.

noi dreptate și pieire pentru cneaz. Dacă n-ar fi fost atunci pieirea lui, apoi s-ar fi întors iar acel Bârlădeanu asupra Ipăteștilor. Căci acumă nu mai avem cu noi puterea sabiei lui Vodă Ion; căci Vodă Ion al nostru și-a pus capul pentru țara Moldovei.

— Ș-acuma unde ți-s feciorii, Savule? a întrebat Haramin privind de sus, din trufia lui, pe răzășul cel mărunteł.

— D-apoi unde pot fi? S-au pustiit prin Țara-de-Jos, unde l-au urmat pe Măria sa Ion-Vodă. Poate s-or întoarce, poate nu s-or întoarce. Dacă s-or întoarce, bine ne-a părea mie și babei Cireașa. Dacă nu s-or întoarce după război, cum a fost acela de anțerț⁹, apoi pomeni-i-va și pe dânsii norodul, alătura cu toți credincioșii care s-au prăpădit cu Măria sa.

— Fost-a mare cumpăt, creștinilor... s-a dezumflat crâșmarul, clătindu-și fruntea pleșuvă la dreapta și la stânga.

— Într-adevăr, cum spui... s-a umilit bătrânelul de la Mîtești. Spune baba mea Cireașa, că aşa i-i dat țării aceştia și norodului din țara asta, să aibă hodina vântului și tihna valurilor. Dacă nu ni s-or mai întoarce feciorii, ne-om duce și noi, eu și cu baba Cireașa, unde se duc toate... unde se duc ș-aceste frunze de frasin zburate de vânt...

Moș Savu a privit cu mâhnire pe fratele său copacul, care își scutura în boarea vântului de asfințit frunzele pălite de seceta acelei primăveri. Privirea lui s-a dus mai departe, spre oglinziile râului, care scânteau printre lunci și spre munții încununați de cețuri albăstrei.

Coborâseră de sub nuci și ceilalți gospodari, ascultând tânguirea bătrânelului de la Mîtești.

Moș Savu Frăsinel a oftat și a rămas tăcut; apoi, ridicând nasul, a zâmbit cu blândeță oamenilor din jurul său, frecând-și cu palmele negre și arse ariciul bărbii.

— Mă îndeamnă azi baba Cireașa, a urmat el, să mai ies la iarmaroc, ca s-aud ce vorbe mai umblă prin lume. Eu știu că, în lipsa mea, baba îi bocește în voie pe feciori. Din câte am auzit la Tuchilați, nu-i pot duce nici de data asta veste bună. De un an și nouă luni tot aşteptăm.

Oamenii păstrau tăcere; se auzea numai susurul frunzelor arse pe care vântul le purta în vârtej spre culmea dâmbului.

⁹ În urmă cu doi ani.

— Zice baba mea Cireașa, a suspinat moș Savu: cine oare ne-a putea spune nouă câte s-au petrecut acolo unde au picat feciorii noștri și țara, cu Măria sa? Nu s-a găsi nimene să ne spuie, se tângue ea; – nu s-a găsi nimene să ne spuie cum s-au petrecut toate! A trecut atâta vreme și noi tot ne întunecăm, fără a ști.

S-a auzit răspuns de la un bărbat, după câte se vedea, străin:

— Ba, dacă este întrebare, se va răspunde.

Acel bărbat înalt, bine legat și cu mustață porumbă nu vorbise până în acea clipă cu oamenii din partea locului. Ținuse tainic sfat cu tovarășul său, om mai Tânăr decât el, sprinten, smead la față și cu puf creț de barbă neagră. Nu se depărtaseră de căruța ferecată și de cei doi cai roibi bine hrăniți cu care sosiseră la vremea prânzisorului. Păreau a duce marfă și se înțelegea că aveau pentru paza ei arme la îndămână.

Oamenii din popas au întors ochi holbați către acel drumet străin care vorbise.

— Prietene drumeț, s-a umflat din foale Gorașcu Haramin, dacă știi, nu ne pedepsi; spune, ca să ne izbăvești de neștiință. Om umplea iar ulcelele și te-om asculta ca pe un proroc. Poate ai trecut prin acele locuri din Țara-de-Jos și ai cules vorbe.

— Ba am fost cu acest soț¹⁰ al meu la Roșcani și la Cahul și am văzut cu ochii toate câte s-au întâmplat.

— Fost-ați poate chiar în oastea lui Ion-Vodă?

— Fost, și Dumnezeu a binevoit să nu ne prăpădim.

— Ș-acuma unde vă duceți?

— Acuma ne ducem la ale noastre. Să nu întrebați unde.

— După câte bag de samă, s-a poticnit cu voce mai moale Haramin crâșmarul, domnia ta nu ești moldovan de-ai noștri; după viersul vorbirii, pari muntean.

— Ai ureche bună, nene Grigorașcule, a zâmbit străinul. Ești cântăreț la biserică?

— Sunt și nu mă laud. Glas ca al meu nu se află în nouă hotare.

— Ai ghicit; sunt de sub Întorsura Buzăului, mă cheamă Radu Suliu și am stat ucenic la episcopie. Iar după aia, umblând după procopseală prin lume, am fost oștean în leafă la Domnia Moldovei, și am ajuns în

¹⁰ Tovarăș, însoțitor; asociat.

vremea lui Ion-Vodă diac¹¹ la logofeția cea mare. Ascultați, oameni buni, povestea mea adevărată!

— Spune-ne, prietene străine, a mai strigat un glas subțiratic; însătaș suntem, ca și cerbii depărtați de izvor.

Cel care strigase a venit la Radu diacul și s-a părut că vrea să-l împungă cu nasul; dar numai l-a cuprins de după grumaz și l-a sărutat pe tâmplă.

— L-am sărutat pentru noi to-toți, bade Ghiță, a gângăvit Leonte răzășul de la Miroslăvești.

A făcut rânduiala Gorașcu Haramin:

— Bine este, înainte de toate, să bem vinul. Să curgă picușul¹² pentru Măria sa și luptătorii Măriei sale, care toți se află acum în loc de verdeață și tihna, cu sfintii. Al doilea, să-i spunem prietenului nostru drumețul că acest vrednic bărbat care l-a sărutat la tâmpla stângă sub cușma domniei sale brumărie are nume Ghiță Botgros și trăiește singur ca un monah schivnic în sat la Dăvideni sub aripa unui mazil¹³. Badea Ghiță n-are nici casă, nici jupâneasă. Și vine uneori la mine și-mi spune unde ar vrea el să se duca, să se oștească cu Alisandru Machidon în țara lui Por-Împărat. Să se știe că e mare viteaz, dar nu s-a urnit mai departe decât târgul Romanului.

Bărbatul deșirat cu numele Ghiță și-a mânăiat puțina barbă bălaie; zâmbind, după aceea, a apucat în palmele lui mâna dreaptă a străinului drumeț,

După ce rânduiala închinării vinului s-a săvârșit, străinul a stat un timp parcă privind cu ochii deschiși o nălucă. Apoi a grăit astfel:

— Să știți, domniile voastre, că Ion-Vodă a fost dintre acei viteji care ies rar în lume și apoi îi pomenesc în veac noroadele. Dar Măria sa n-a ținut numai sabie în mână; ci a fost vrednic și cu înțelepciunea. Ani și ani, chibzuind să agonisească aur cu neguțătorie de pietre scumpe, a ținut să ajungă stăpân în moșia Moldovei nu pentru vinovat folos al său, ci ca să dea țării slobozenia ei cea veche și ca să scoată de sub sabia boierimii pe birnicii¹⁴ și credincioșii săi. Uitați de Dumnezeu, asemenea obijduiți¹⁵ numai la un voievod al lor puteau găsi milă.

¹¹ Cărturar, învățat.

¹² Piculeș; băutură alcoolică în cantitate mică.

¹³ Mic boier sau descendant de mic boier (fără funcție publică).

¹⁴ Persoană obligată să plătească bir.

¹⁵ Nedreptățit, asuprit, împilat; exploatat, năpăstuit.